
حضور و ظهور در شرح سکوت و نور

دکتر مهدی حجت

سرشناسه	: حجت، مهدی، ۱۳۲۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: حضور و ظهور در شرح سکوت و نور / مهدی - حجت
مشخصات نشر	: تهران: نشر علمی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۰ ص.
شابک	: ۷-۳۱۴-۴۰۴-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتاب حاضر ترجمه و شرح سخنرانی لوئیس ای کان با عنوان سکوت و نور است.
موضوع	: کان، لوئیس ای، ۱۹۰۱ - ۱۹۷۴ م.
موضوع	: Kahn, Louis I
موضوع	: معماری -- فلسفه
موضوع	: معماری
موضوع	: نور در معماری -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ج ۲ ک/NAV۳۷
رده‌بندی دیویی	: ۷۲۰/۹۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۱۳۱۳۶۳

خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران شماره ۱۲۰۴

تلفن: ۶۶۴۶۰۶۶۷ فکس: ۴۹۶۶۱۱

حضور و ظهور در شرح سکوت و نور

دکتر مهدی حجت

چاپ اول: ۱۳۹۵

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: رامین

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۷-۳۱۴-۴۰۴-۹۶۴-۹۷۸

تلفن‌های تماس جهت دریافت کتاب در منزل یا محل کار:

۱۲-۵۱۱-۶۶۴۶-۷۲-۶۶۴۶۳

پیشگفتار

از تو خبر به نام و نشان است خلق را
و آنکه همه به نام و نشان از تویی خبر
عطار

در دوازدهم فوریه ۱۹۶۹، به همت چند تن از استادان سکده معماری پلی تکنیک فدرال زوریخ^۱، نمایشگاهی از آثار لویی کان در تالار میزد عمارت گتفرید زمپ^۲ در آن دانشکده برگزار شد که تا آن هنگام بزرگ‌ترین مجموعه باحایش در آمده از آثار کان خارج از ایالات متحده بود. برپاکنندگان نمایشگاه آن مجموعه بزرگ را در کاتالوگی در شمار محدود تکثیر و کمی بعد آن را با تغییراتی در کتابی به نام لویی آی. کان، مجموعه کامل آثار ۱۹۳۵-۱۹۷۴^۳ چاپ و منتشر کردند. لویی کان در هنگام

1. Eldgenössische Technische Hochschule Zürich

2. Gottfried Semper

۳. مشخصات کتاب چنین است:

Heinz Ronner & Sharad Jhaveri. *Louis I. Kahn, Complete Work 1935-1974*, Basel & Boston:

آماده‌سازی نمایشگاه در احمدآباد هند بود و برای شرکت در مراسم گشایش نمایشگاه از آنجا به زوریخ رفت. او در مراسم گشایش نمایشگاه سخنرانی مهمی کرد که با دو کلمه از اصطلاحات اصلی او، یعنی «سکوت» و «نور»، آغاز شد. سخنرانی لویی کان با بهره‌گیری از همان دو کلمه، با عنوان «سکوت و نور» در کتاب یادشده به چاپ رسید. خوانندگان فارسی‌زبان شاید با ترجمه فارسی بخش‌هایی از «سکوت و نور» که با عنوان «این نقطه آغاز معماری است» در مجله آبدی به چاپ رسیده، آشنا باشند. آن‌ها اصلاً جای متن کامل سخنرانی و مخصوصاً شرح عالمانه آن را نمی‌گیرند. این فایده بیشتر فقط از آن جهت نیست که متن کامل سخنرانی، اطلاعات بیشتری در اختیار می‌گذارد، بلکه از آن جهت است که در این سخنرانی، مانند بسیاری از گفتارها و نوشتارهای عادی دیگر، هر اشاره‌ای با اشاره‌ای دیگر گشوده و فهم‌پذیر می‌شود، چندان که اتفاقاً و سرسرهم چشم‌اندازی گسترده و ژرف از معماری فراهم می‌آورند؛ یا به سخن خود، «کلید»ی می‌شوند برای «ورود به دیدگاه [او] به همه آثار هنری، از جمله به نما».

در این سخنرانی، لویی کان، نشان داده‌اند که صرفاً طراح معمار بزرگی نیست، بلکه به همان اندازه در طراحی اندیشه نیز مهارت دارد. او چنان‌که با ساختمان‌های خود همه انسان‌ها را دعوت کرده تا به ماهیت خود و دیگران، یعنی به ماهیت انسان بیندیشند، در اینجا با سخن خود نیز آنها را به فکر درباره ماهیت معماری و اثر معماری به مثابه تجلی نهاد انسان فرامی‌خواند. او به طرز بارز، از مضمونی آشنا برای معماران، یعنی نور، استفاده می‌کند تا حقیقتی عمیق و درونی معماری بیان کند. به همین سبب، مخاطب او تنها کسانی نیستند که در آن تالار گالری آمده‌اند، بودند، مخاطب او حتی معماران معاصر نیز نیستند؛ بلکه مخاطب او «معماری» است. سخنش را چون پیشکشی به آن عرضه می‌کند، همان‌گونه که آثار معماری‌اش به‌رسان پیشکش‌هایی به «معماری» اند. به همین سبب گذشت بیش از چهار دهه از ارزش سخن آن نکاسته و آن را تکراری نکرده است، سهل است، بلکه فواید و آثار بیشتری از آن را نشان داده است. شاید تعبیر خود لویی کان بهترین وصف حال «سکوت و نور» باشد: سکه‌ای ضربه شده از سخنانی استادانه که می‌توان به آسمان‌ها عرضه کرد. چنین سخنی

همواره خواستار دارد، و باید داشته باشد.

هنگامی که دوست عزیزم، آقای وحید قاسمی، مترصد چاپ کتابی مصور دربارهٔ نور در بخشی از آثار معماری اصفهان بود و این موضوع را با من در میان نهاد، به ایشان پیشنهاد کردم که «سکوت و نور» لویی کان را در ابتدای کتاب بیاورند و به همان مناسبت ترجمهٔ آن را آغاز کردم. در آن هنگام در محضر استاد بزرگ و عزیزم، آقای دکتر مهدی حجت، در دورهٔ دکتری معماری شاگردی می‌کردم - شاگردی‌ای که خوشبختانه از آن هنگام تا کنون پررنگ‌تر شده است - و از این رو فرصت یافتم که در این کار دست نه‌از برای کسب راهنمایی به سویشان برم، و چه کار خوبی کردم! ایشان مانند همیشه با دقت و عمق نظر کم‌نظیرشان سخاوتمندانه توضیحاتی مفصل دربارهٔ اندیشهٔ لویی کان - انسانی و نتایج آن فرمودند که برای من بسیار روشنگر بود، چنانکه که گویی منظر ی‌تاز به فهم اندیشه و کار معمار بزرگی یافته‌ام که سال‌ها می‌شناختم ولی از آن پس به تیفتم، مساوت. راهنمایی ایشان به‌مثابه نوری تازه، نه تنها بر این متن لویی کان، که بر کل اندیشه و آثار او بود. همان هنگام از ایشان خواهش کردم که اجازه دهند شرحشان بر «سکوت و نور» را، که خوشبختانه ضبط کرده بودم، تدوین کنم تا به صورت کتابی در اختیار شما قرار گیرد. استاد پذیرفتند و پس از بارها ویرایش و اصلاح به‌دست ایشان مت‌آماده چاپ شد ولی متأسفانه فرصت‌ها و سپس انگیزهٔ چاپ آن به عللی از دست رفت. از آن هنگام زمانی طولانی، بیش از یک دهه، می‌گذرد ولی اکنون بسیار خوشحال و شاکرم که این متن و شرح شیرین و پرمغز آن به صورت کتابی مستقل توسط انتشارات محترم عالم در اختیار معماران و دانشجویان و استادان معماری قرار می‌گیرد.

این کتاب، دومین عنوانی است که انتشارات عالم - در مجموعهٔ «به سوی معماری» منتشر می‌کند. این مجموعه که زیر نظر آقای دکتر مهدی حجت در دست تهیه است، در نخستین گام ترجمه و انتشار مجموعهٔ کامل، یا که ایش کامل، آثار نظری لویی کان را در دو کتاب در دستور کار قرار داده است و به نظر من می‌تواند تحولی در پیوند اندیشه و عمل معماری در کشور جوان و روبه رشد ما ایجاد کند. شرح «سکوت و نور» نشان می‌دهد که مجموعهٔ اندیشهٔ این اندیشمند و معمار به‌نام چه ظرفیت‌هایی برای سیر و سلوک در عالم معماری فراهم می‌کند. کتاب چنان صفحه‌آرایی شده که متن سخنرانی لویی کان در بخش فوقانی

صفحات مستقلاً قابل مطالعه باشد و شرح را به صورت حاشیه‌ای در پایین صفحات قرار داده‌ایم تا افزون بر آنکه نظر شارح محترم داور بر رعایت شأن و مقام سخن لویی کان برآورده می‌شود خود شرح هم به استقلال قابل مطالعه باشد. شماره‌های درون کرونه در متن اصلی مشخص می‌کند که شرح پایین صفحه معطوف به کدام بخش از سخن لویی کان است. هنگامی که مشغول تدوین و ویرایش شرح سخن لویی کان بودیم، ناگزیر از مراجعه به آثار معماری و ترسیمی لویی کان شدیم و به همین سبب البت نظر شارح محترم لازم دیدیم که بخشی از آنها را به فراخور موضوع در این کتاب در کنار متن بیاوریم.

در پایان در مقام شاگردی از شاگردان معماری، باری دیگر از جناب آقای دکتر مهدی حجت هم برای این شرح و هم برای طراحی و مدیریت مجموعه «به سوی معماری» و از انتشارات نشر علمی برای صبر و دلسوزی و قبول زحمت انتشار آن سپاس‌گزاری می‌کنم. به یاد به اصل و شرح سخن راهی به فهم معماری سرزمین ما و درک عمیق‌تر از پدیده و پدیده‌های هر روز و امروز معماری ما خواهد گشود. چنین بادا.

محمدرضا رحیم‌زاده

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۳	فهرست مطالب
۱۵	فهرست تصویرها
۱۷	مقدمه
۳۳	شرحی بر سکوت و نور
۹۸	پانویسها

فهرست تصاویرها

- ص ۲۶: ترسیم لویی کان: ابدیت از دو برادر پدیدار شده، یکی طلب بودن دارد تا بیان کند. دیگر طلب بودن تا بسازد. آن نور ناروشن دارد. این نور را شناسایی می‌کند. (مأخذ: Robert McCarter. *Louis I Kahn*. Phaidon: 2005, p. 474).
- ص ۲۷: کتابخانه اگزتر، اثر لویی کان (مأخذ: Ibid, p. 475).
- ص ۲۸: نمازخانه مجموعه حکومتی بنگلادش (مأخذ: Ibid, p. 476).
- ص ۳۳: لویی کان در حال گفتگو با دانشجویان دانشکده معماری و هنرهای زیاده، ۱۲ فوریه ۱۹۶۹، با این سخنرانی نمایشگاه آثار وی رسماً گشایش یافت. (مأخذ: Heinz Ronner & Sharad Jhaveri. *Louis I. Kahn*, Complete Work 1935-1974, Basel & Boston: Birkhäuser. p. 6).
- ص ۴۳: ترسیم لویی کان: از سکوت تا نور، میل به بیان، آستانه، الهام‌دهنده معبد مدرن، گنجینه سایه‌ها (مأخذ: Robert McCarter. *Louis I Kahn*, p. 473).
- ص ۵۸: مطالعه‌ای برای نقاشی دیواری بر اساس اهرام مصر، ۱۹۵۱ (بخشی از اثر) (مأخذ: Ibid: p 10).
- ص ۶۶: بنای همایش ونیز، مطالعه سایت پلان، مقطع، و پلان بنا، پروژه (مأخذ: *Louis I. Kahn, Complete Work*, p. 368).
- ص ۸۷ و ۸۸: مطالعه معبد آپولو و آکروپولیس، ۱۹۵۱ (مأخذ: David B. Brownlee & David G. De Long. *Kahn*. Thames & Hudson: 1997, pp. 52-53).
- ص ۹۱: لویی کان در موسسه مدیریت احمدآباد، ۱۹۷۴ (مأخذ: Robert McCarter. *Louis I Kahn*. p. 450).
- ص ۹۷: ترسیم لویی کان، اتاق (مأخذ: David B. Brownlee & David G. De Long. *Kahn*. p. 202).

مقدمه شرح «سکرت» (نور)

اگر بپذیریم که هنر صوتی از بیان است که حافظ و حامل عمیق‌ترین معناهاست، فرضی که لویی کان هادسون سخنرانی چنین مطرح کرده است: «[...] هنری که پیش از زبان فرانسوی و زبان آلمانی زبان انسان بوده است. [...] زبان انسان هنر است» نادرست نیست اگر بگوییم که هنرمندی عمیق و برجسته نکته‌ای برای افزودن به اثر خود ندارد. آنچه که آن هنرمند می‌توانسته دریابد و بیان کند در کیفیت و کمیت بیان ویژه اثرش به سخن درآمده است. پس معمار هنرمندی مانند لویی کان، چرا باید در باره مهارت سخن بگوید؟ و چه ممکن است بگوید؟ آیا سخن لویی کان، مثلاً شبیه سخن دانشمند علم شیمی است، هنگامی که از آخرین یافته‌ها و نظریه‌های خود سخن می‌گوید؟ آیا شبیه سخن جراحی زبردست است، هنگامی که از آخرین عمل دشوار خود می‌گوید؟ آیا شبیه سخنان یک مبلغ اجتماعی است، هنگامی که انسان را به باورها و روش خود فرامی‌خواند؟ آیا شبیه سخن فیلسوفی است، هنگامی که نظریه خود را در بخشی از فلسفه، مثلاً در فلسفه اخلاق، بیان می‌کند؟ چنین می‌نماید که پاسخ همه این پرسش‌ها منفی باشد، زیرا آنچه لویی کان

می‌توانسته به انسان عرضه کند، قبلاً در کارهایش به بنیادین‌ترین نحو به ظهور رسانده است؛ و آن چیزی است از جنس چیزی که در خود انسان وجود دارد، آنچه «نهادهای انسانی» می‌نامدشان. نهادهای انسانی، چیزی از جنس یک یافته علمی نیست، یا از جنس فراخوان به بودن به گونه‌ای دیگر، بلکه یافتن چیزی است که هست و به میراث به انسان داده شده است. او تلاش می‌کند تا دیدگاهی را در برابر دیدگان انسان، مخصوصاً معماران، قرار دهد: «[۱]... یزی روی تخته خواهم نوشت که به‌تازگی اندیشیده‌ام؛ چیزی که مرا اندک‌کلیدی باشد برای ورود به دیدگاه من به همه کارهای دنیوی، از جمله به معماری.» پس لویی کان از مفاهیم غریبی سخن نمی‌گوید، که فهمیدن آنها در گرو معلومات بسیار باشد، بلکه از زندگی انسان و نظم بنیادین آن و ظهور آنها سخن می‌گوید، به سخن دیگر، از معنایی آشنا برای انسان؛ شاید آشناترین معنا.

پس چرا سخن لویی کان به من پیچیده و غریب به نظر می‌رسد؟ پاسخ به این پرسش به‌راستی گمان نیست. اکنون به نظر می‌رسد که زندگی روزمره انسان را در برابر او از امور آشنا و ملموس جاودان دورتر و دورتر کرده، تا جایی که هم منشأ و غایت وجود برایش دشوار شده است. لویی کان در این سخنرانی به این نکته نیز اشاره کرده است: «انسان از راه شعور همهٔ مانوس‌های طبیعت را درون خود حس می‌کند، اما ابزار او، که مغز است که از طبیعت گرفته، معمولاً بسیار ضعیف است، و هنگامی که او آن را با حس‌ها و خواسته‌های خود در هم می‌آمیزد، با موانع بسیاری روبه‌رو می‌شود، و سال‌ها طول می‌کشد تا این نکته را دریابد.» شاید دشوار و پیچیده بودن سخن لویی کان در قیاس با سخن یک دانشمند علم اقتصاد یا شیمی در این نکته باشد. درک این نکته در شرح سخن لویی کان اهمیت بسیاری دارد. شرح سخن لویی

کان نیازمند به دست دادن اطلاعات اولیه فراوان به خواننده نیست، بلکه نیازمند روشن کردن و نزدیک کردن ارتباطها و نسبت های میان معانی وارد در آن است، متناسب با اوضاع و احوال معماران و دانشجویان رشته معماری در ایران امروز. این نکته بدان معنا نیست که دریافت سخن لویی کان و شرح آن بسیار ساده است، بلکه بدان معناست که نیل به این خواسته ها، مانند هر حقیقت عمیق دیگری، نیازمند دقت، ظرافت اندیشه و سخن، و همدل شدن با آن استاد بزرگ معماری است.

درآمد

«سکوت و نور» حاشیه معناهای عمیق و ظریف و درس های بسیاری برای معماران است. چنین مدعی را از منظر های گوناگون و با پرسش های گوناگونی می توان بررسی و شرح کرد. مثلاً، با این پرسش که آیا در اینجا بحث لویی کان «معمارانه» است؟ اگر هست چرا صورت و شیوه آن چنین به سخنان فیلسوفان شبیه است؟ و چرا چنین دور از سخنان متعارف معماران در جمع های حرفه ای است؟ این نکته چنان آشکار است به خود سخنان نیز درست در آغاز سخن خود این گونه توجه ما را بدان می خواند: «اکثرین چیزی روی تخته سیاه خواهم نوشت که شاید در آغاز خیلی باطنی به نظر برسد. اما ناگزیر باید این کار بکنم [...]». و اگر سخن لویی کان معمارانه نیست چرا او که یک معمار جهانی بزرگ است، و البته معماری صرفاً نظریه پرداز نیز نیست بلکه دستی توانا در طراحی و ساخت دارد، در سخنرانی افتتاحیه بزرگ ترین نمایشگاه آثارش در اروپا چنین سخنرانی کرده است؟

به نظر می رسد که در اینجا لویی کان قصد دارد با دور کردن ما از شیوه رایج تفکر در باب معماری، باری دیگر امکان و فرصت فهم معانی بنیادین معماری را به ما هدیه کند. نشانه های این قصد و کوشش را در انتخاب موضوع های اصلی و سیر سخن، در ماهیت تعبیرها و استعارات دور و نزدیک به موضوع اصلی

سخن، و نیز در شیوه سخن او می‌بینیم که در این شرح تلاش می‌کنیم تا آنها را تا حد ممکن برجسته و شاید قابل فهم‌تر کنیم.

لویی کان اینجا در باره فلسفه معماری صحبت نمی‌کند، چرا که طبیعتاً هنگام صحبت از فلسفه یک علم انتخاب زبان فلسفی جایز است و نیازی هم نیست که سخنران در این مورد به مخاطبان خود تذکر بدهد. اینجا لویی کان در باره «خورا معماری سخن گفته است، گرچه کمتر به ساختمان و کیفیت وجودی یک ساختمان پرداخته است، اما سخن او در ظاهر و مطابق برداشت متعارف معماری به نظر نمی‌رسد. لویی کان این گونه مطابق عرف سخن نمی‌گوید، زیرا معماری را به معنایی دیگر می‌فهمد. شاید یادآوری این جمله از سخنرانی لویی کان بی‌جا نباشد که «هر اثر معماری پیشکشی است به معماری.» معنای این جمله چیست؟ «هر اثر معماری پیشکشی است به معماری.» پس «خود معماری» چیست که هر «اثر معماری» هدیه‌ای است به آن؟ این جمله کاملاً روشن می‌کند که هنگامی که لویی کان از معماری سخن می‌گوید، در حقیقت از عالمی سخن می‌گوید که در آن اثر معماری «مصادقی» است برای «موضوع» معماری. از نظر لویی کان اثر معماری، یعنی ساختمان، معادل معماری نیست، بلکه پیشکش و قربانی انسان است به درگاه معماری.

فهم این سخن ساده برای فهم معماری و سخن نویی کان بسیار اهمیت دارد و باور به آن مسئولیتی ویژه برای معماران همراه می‌آورد. پس از نظر لویی کان وقتی که انسان از «معماری» سخن می‌گوید، نه از مشخصات یک «اثر معماری»، که از «موضوعی» سخن می‌گوید که «مصادقش» اثر معماری تجلی می‌یابد. آیا لویی کان تنها کسی است که در باره معماری چنین اندیشیده و سخن گفته است؟ بی‌شک نه، اما یا سخنان آنها برای انسان امروز قابل فهم نیست و یا خود ایشان فرصت نیافتند که مانند لویی کان گوهر آثارشان را چنین روشن تبیین کنند. از میان جملات لویی کان می‌توان این باور او را دریافت که ما با توجه کردن به معماری به عنوان امری صرفاً کالبدی، به آرامی این امکان و فرصت را از دست داده‌ایم که به مباحثی که نسبت به معماری - حتی به معنای کالبدی‌اش - قدری بنیادی‌تر است، توجه کنیم.